

5. Малюнок ніколи не слід використовувати як єдиний відправний пункт проективної інтерпретації.

6. Проективні тенденції слід перевіряти за допомогою іншої дослідницької техніки, даних, отриманих з розмов з батьками шляхом зіставлення з результатами подальших випробувань і т.д.

7. У дослідницьких цілях виправдовує себе оцінка малюнка, вироблена двома фахівцями незалежно один від одного.

За допомогою психодіагностичних методів зазвичай виявляються кількісна та якісна інформація або ж інші діагностичні дані (продукти діяльності випробовуваного, анамнестичні дані та ін.). При цьому бажання пояснити їх психологічний сенс не повинно визначати результат інтерпретації. Тільки відповівши на питання «що позначає цей діагностичний показник?», можна отримати відносно корисні відомості про осіб, які відповідатимуть тим діагностичним завданням, які ми поставили на початку нашого дослідження.

Проаналізуємо детальніше методику “Дім – Дерево - Людина”, яка була запропонована у 1948 році Дж. Буком і може бути використана у роботі з першокласниками. Тест призначений як для дорослих, так і для дітей при індивідуальному діагностуванні (в окремих випадках можливе групове обстеження). Вибір названих предметів для малювання автор обґрунтовує тим, що вони знайомі кожному, найбільш зручні як об’єкти для малювання, і нарешті, стимулюють більш вільні вербальні висловлювання, ніж інші об’єкти. Крім того, самі стимульні слова – дім, дерево, людина – не лише є назвами класів об’єктів, але і несуть певні емоційні навантаження. Тому емоційні реакції дитини під час малювання або в бесіді після малювання частіше всього виявляють особистісно значущу реакцію на ставлення, бажання, почуття, або об’єкт, що прямо або символічно присутні в малюнку.

Вважається, що малюнок будинку, дерева і людини – це своєрідний автопортрет людини, яка малює, тому що у своєму малюнку вона представляє ті риси об’єктів, що в тій чи іншій мірі значущі для неї. Його результати можуть бути презентовані у якісно-описовій формі й водночас у кількісних показниках розвитку сукупності симптомкомплексів за окремою таблицею [2, с.237].

Малюнок та його подальша інтерпретація стали широко розповсюдженими, так як прості у застосування, цікаві для виконання обстежуваними, мають тестову інтерпретацію, носять терапевтичний ефект, базуються на проективному підході, що забезпечує захищеність автора малюнку і т.д.

Психічний розвиток і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчання у початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Висновки. Вступ дитини до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання і виховання є важливим і складним процесом, який супроводжується суттєвими змінами в її житті і розвитку. Саме тому, якісна і своєчасна діагностика психологічних особливостей першокласників є необхідною базою для здійснення психорозвивальної й психокорекційної роботи, реалізації індивідуального підходу в роботі вчителя та психолога з дітьми, ефективної співпраці з родинами вихованців з метою професійного супроводу подальшого розвитку школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие для студентов педагогических вузов / М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова. – М: Пед.общество России, 2004. - 512 с.
2. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с.
3. Дуткевич Т.В. Теорія і практика розвивально-корекційної роботи психолога / Т.В. Дуткевич. – К.: КНТ, 2017. – 265 с.
4. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами: метод. посіб. / С.Л. Коробко, О.І. Коробко. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Літера ЛТД, 2014. – 416 с.
5. Романова Е.С. Графічні методи в практичній психології (Психологічний практикум) / Е.С. Романова. – СПб.: Речь, 2002. - 416 с.
6. Яценко Т.С. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика / Т.С. Яценко, М.Г. Чобітько., Т.І. Доцевич. – Черкаси: БРАМА, 2003. – 216 с.

Запорожець К.

Науковий керівник – проф.Радчук Г.К.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Немає такого суспільства у якому б не існували певні правила поведінки, загального характеру, що складаються у відносинах між людьми або іншими словами – соціальні норми. Відхиленнями від цих норм можна назвати девіантною поведінкою. Вона завжди була, є і буде присутня в суспільстві. І як би ми не хотіли цього позбутися, завжди будуть існувати люди, які не можуть або не хочуть жити за правилами і нормами, прийнятими в тому суспільстві, в якому вони живуть. У даний час виявляємо підвищений інтерес до проблеми девіантної поведінки через значне зростання числа підлітків з девіантною поведінкою.

Метою статті є аналіз теоретичних та емпіричних особливостей девіантної поведінки старших підлітків.

Проблема девіантної поведінки підлітків привертала увагу дослідників в різних галузях науки. Зокрема, у працях психологів: О.Бондарчука, М.Варія, Л.Виготського, Д.Ельконіна, О.Змановської, Ю.Клейберга, І.Кона, В.Кондрашенка, Н.Максимової, Р.Мертонна, Ф.Райса, К.Роджерса, З.Фрейда, К.Юнга тощо.

Криза підліткового віку – одна із видів вікових криз, що виникає при переході від однієї вікової сходинки до іншої і пов'язана із системними перетвореннями в сфері соціальних відносин, діяльності та свідомості [1].

Підлітковий вік являє собою групу ризику в контексті девіантної поведінки через:

- труднощі перехідного періоду зумовлюють переживання підлітком тривоги, емоційної напруженості, нестійкості, неврівноваженості тощо;

- невизначеність становища підлітка (уже не дитина, ще не дорослий); розходження між об'єктивним становищем учня і його прагненням вважати себе дорослим на тлі недостатніх навичок спілкування, засобів взаємодії зі світом дорослих на партнерських засадах; почуття “дорослості” як суперечності між орієнтацією на самостійність і відсутністю відповідного життєвого досвіду;

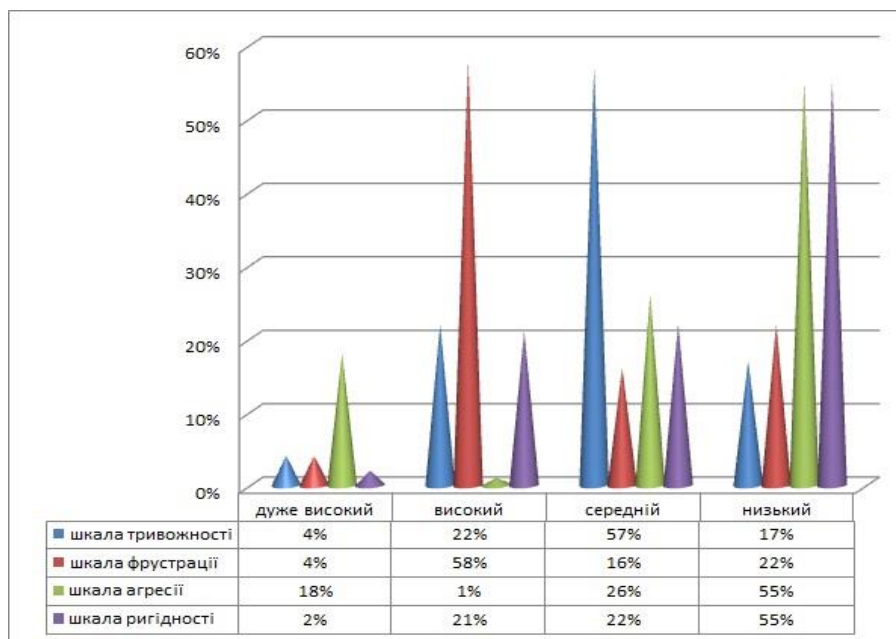
- суперечності, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю: дитячі форми контролю, що ґрунтуються на дотриманні зовнішніх норм і слухняності, вже не діють, а дорослі засоби контролю, що передбачають свідому дисципліну і самоконтроль, ще не склалися; ці чинники проявляються на тлі посилення орієнтації на однолітків і зростання залежності поведінки від групових норм [3].

При цьому форми девіантної поведінки підлітка мають властиві для його віку особливості. Так, зокрема, алкоголізація підлітка відбувається через прагнення зменшити характерний для нього стан тривоги і водночас – позбавитися надмірного самоконтролю і сором'язливості. Важливу роль відіграють також прагнення до експериментування і особливо – норми підліткової субкультури, за якими алкоголь традиційно вважається однією з ознак мужності і дорослості, а також негативний приклад батьків. Наркотизація підлітка, як і пияцтво, пов'язана з психічним експериментуванням, пошуком нових, незвичайних відчуттів і переживань, цікавістю, наслідуванням старшим, впливом групи однолітків, а іноді й обманом з боку поширювачів наркотичних речовин, коли першу дозу наві'язують під виглядом певного напою чи сигарети, що зрештою невідворотно веде до звикання та кримінальної поведінки.

Суїцидальна поведінка підлітка часто є криком про допомогу в разі негараздів у взаємодії підлітків з оточенням, неможливістю самостійно розв'язати проблеми (недарма суїцидальні спроби підлітки найчастіше здійснюють вдома, ввечері чи вдень, коли хтось може втрутитися).

Така поведінка також може бути пов'язана з властивими підлітковому віку особистісними розладами, насамперед, із синдромом відчуження, який виникає в разі неможливості встановити емоційно значущі конструктивні стосунки із середовищем [3].

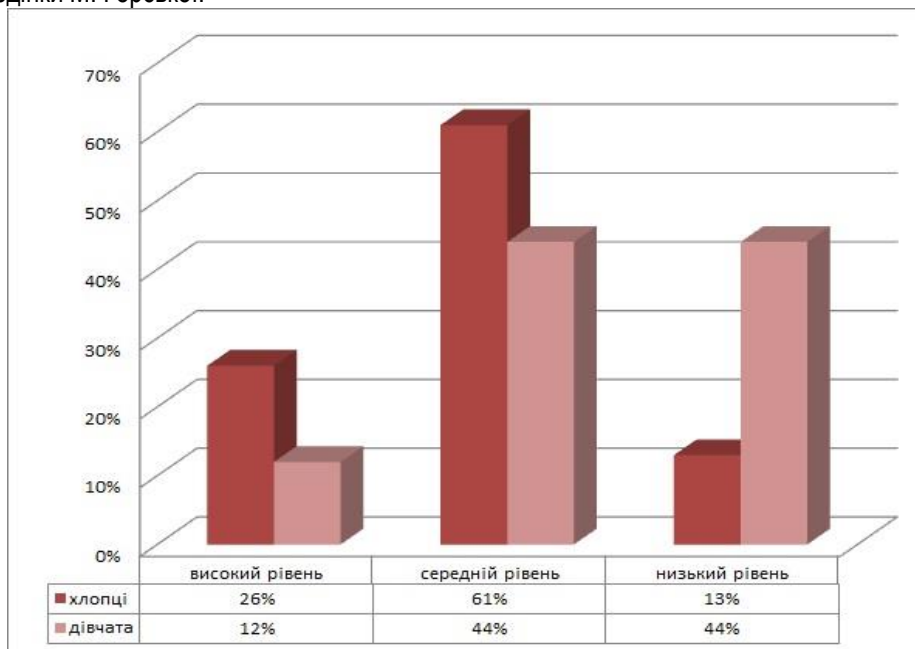
На думку Т. Говорун та О. Кікінеджи [2], однією з причин розбіжності у формах прояву девіантної поведінки особистості може бути гендер як жорстка регламентація поведінки особистості відповідно до її статі. Гендерна соціалізація хлопчиків сприяє розвитку агресивності, напористості, активності, змагальності, а дівчаток – підлеглості, пасивності, слухняності. Так, зокрема, меншу кількість дівчат з девіантною поведінкою (у порівнянні з хлопцями) можна пояснити через більший вплив найближчого соціального оточення, що менш поблажливо ставиться до асоціальної поведінки дівчат, ніж хлопців. Випадки асоціальної поведінки дівчат, як правило, стають об'єктом посиленої педагогічної уваги, внаслідок чого агресія таких дівчат набуває непрямой форми і вербального характеру.

Рис.1 Розподіл шкал девіантної поведінки старших підлітків

У зв'язку з цим хлопці з девіантною поведінкою частіше демонструють недостатній контроль поведінки, низьку тривожність, а дівчата – надмірний контроль і високу тривожність. Через це симптоми депресії частіше діагностують серед дівчат, ніж хлопців, особливо у підлітковому віці. Саме гендерні стереотипи часто провокують і навіть схвалюють чоловічу агресивність, насамперед, фізичну. Неадекватне статеве виховання в сім'ї також може спричинити неадекватне ставлення особистості до особи протилежної статі і, відповідно, девіантну поведінку [2].

З метою емпіричного вивчення соціально–психологічних чинників розвитку девіантної поведінки у старших підлітків, ми провели дослідження , у якому взяли участь 100 дітей із паралелей 8-х та 9-х класів (з них 28 учнів 8-х класів і 62 учні 9-х класів, 61 дівчат і 39 хлопців). Була використана методика визначення схильності до девіантної поведінки М. Горської.

Рис. 2 Розподіл рівнів схильності до суїцидальної поведінки старших підлітків

Результати дослідження показали, що за шкалою фрустрації, високий рівень – 58% є найвищим показником за усіма шкалами. Варто звернути увагу на шкалу агресії, на якій дуже високий рівень – 18%. Проте за шкалою тривожності середній рівень – 57% (рис. 1).

Отже, за цією методикою, ми виявили, високий рівень схильності до суїцидальної поведінки хлопців – 26%, у дівчат – 12%, різниця складає – 14% (рис. 2). Дослідження показало, гендерну відмінність у проявах девіантної поведінки.

Аналіз особливостей девіантної поведінки старших підлітків дозволяє зробити такі висновки:

по–перше, труднощі перехідного періоду зумовлюють переживання підлітком тривоги та свідчить про неврівноважений стан дитини. Вона весь час чогось боїться, боїться зробити щось не так;

по–друге, розчарування, яке виникає через реальні або уявні перешкоди, що заважають досягненню мети. Учні, яким притаманна фрустрація, як правило бояться невдач, бояться бути обманутими, і тому вони не рішучі в своїх діях;

по–третє, підвищена психологічна активність, прагнення до лідерства через застосування сили до інших людей виявляє у старших підлітків агресію;

по–четверте, ускладнення у зміні визначеної суб'єктом діяльності за умов, що така перебудова справді потрібна. Підліткам важко пристосуватися до ситуації, яку диктує дійсність, вони не можуть перебудуватися в будь-якій ситуації. Такі діти не підготовлені до будь-яких змін в тих чи інших обставинах. Саме ці чинники в певних випадках і спонукають старших підлітків до девіантної поведінки.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці програми профілактики девіантної поведінки в підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студентов вузов/ Г. С. Абрамова. – Екатеринбург: Делова книга, 2002. – 704 с.
2. Говорун Т. В. Кікінеджі О. М. Тендерна психологія: Навч. посіб. – К.: Академія, 2004. – С. 198 – 250.
3. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С.Кон. – М., 1989. – 255 с.

Пшик С.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г.М.

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Особистість впродовж життя стикається із таким поняттям, як перфекціонізм. Його прояви можна помітити в своїй поведінці або в поведінці інших, оскільки людям властива така риса, як бажання бути в чомусь кращими: чи то у певному виді діяльності, в професійних здобутках, чи в матеріальному плані тощо.

Існування перфекціонізму не в останню чергу пов'язане з тим, що протягом багатьох епох ідея прагнення до досконалості була одним з рушійних мотивів і принципів в житті людини і суспільства, уявлення про ідеал формували фундамент світогляду і самосвідомості людини, задавали його місце і роль в соціумі, історичному процесі, в природі і світобудові в цілому, визначали напрямки його розвитку.

Проблема перфекціонізму як психологічна категорія досліджується переважно за кордоном. Останнім часом ця тема висвітлювалася у роботах російських науковців (Н. Гаранян, С. Степанов, І. Грачова, С. Єніколопов, Є. Соколова, П. Циганкова, А. Холмогорова, Т. Юдеєва, В. Ясная) та українських учених (І. Гуляс, Л. Данилевич, О. Лоза, Г. Чепурна). Основний доробок у дослідженні перфекціонізму належить зарубіжним ученим (Д. Барнс, С. Блатт, Р. Фрост, П. Х'юїтт, Г. Флетт, Д. Хамачек, Д. Боучер, Л. Девідсон, Р. Слейні, Л. Террі-Шорт, Р. Оуенс, П. Слейд).

Розробці даного питання присвячено достатню кількість наукових робіт, проте проблема впливу перфекціонізму на становлення особистості в студентському віці є недостатньо вирішеною.

Метою статті є теоретичне дослідження феномену «перфекціонізм» з психологічної точки зору.

Особливу актуальність проблема вивчення перфекціонізму набуває у зв'язку зі зменшенням ролі морально-етичних цінностей культури в епоху постмодернізму з властивим їй зловживанням сучасними технологіями в задоволенні суспільних потреб, з хаотичною та надзвичайно мінливою системою соціальних норм і правил. Головною проблемою в дослідженні виступає недостатня теоретична та емпірична наповненість поняття «перфекціонізм», його функціональних та дисфункціональних компонентів. Відсутність діагностичного інструментарію значно ускладнює подальше вивчення перфекціонізму, а особливо способи його корекції та профілактики.

У 1965 р. американські психологи М. Холлендер і В. Міссілдайн вперше розкрили феномен перфекціонізму. Вони запропонували розглядати перфекціонізм як особистісну рису, яка характеризується високими вимогами до себе й інших людей, прагненням до бездоганного виконання роботи [1, с. 215].

Р. Фрост з колегами (Frost et al., 1990) також писав, що «працездатне прагнення до висування високих стандартів і дотримання їх, безумовно, саме по собі не є патологічним» [6, с. 27].

Перфекціонізм може поєднувати в собі як конструктивну функцію, проявляючись як психологічний ресурс, що відображає стимул особистості до досконалості і безперервного саморозвитку, визнання власних можливостей і обмежень, так і деструктивну функцію, представляючи собою порушення саморегуляції, що виражається в почутті невдоволення і розчарування в собі, надмірної критики своєї поведінки і у відчутті неконтрольованості життя [3; 4; 6].